

NORSK
SKOLEBLAD

Nr. 47 • 1971

20. NOVEMBER · 35. ÅRGANG

Enn om vi avslørte selvironien?

AV ODD GUNNAR SKAGESTAD

● «Humor er det når man tross alt ler». Dette tyske munnhullet kan sies å gi uttrykk for én side ved en nasjonal kultur hvor jovialitet, «gemütlichkeit», er noe i retning av et kategorisk imperativ. Man forenember lik-som en truende undertone: «Se glad ut, for svingende!»

Vi er ikke sånn her på berget. Heller ikke den bitende men elegante hån eller det lune «understatement», som gjerne tilskrives henholdsvis franskmennene og engelskmennene, betrakter vi som typisk for vår hjemlige humor. Ola Nordmann er upretensiøs. I Norge dyrkes selvironien.

Like lite som denne er noe eksklusivt nasjonalt fenomén, like lite er selvironiens udiskutable tilstedeværelse i Norge noen tilfældighet. Fra den tidligste barn-dom av, i hjem, skole og samvær med andre, blir vi påvirket og formet slik at vår humoristiske adferd ensrettes på den sosialt akseptable måte.

Aksel Sandemose beskrev samfunnet Jante, hvor borgerne behandlet hverandre efter grunnregelen: «Du skal ikke tro at du er noe! « Vi er mer avanserte, er kommet et skritt lengre. I Norge blir vi oppdratt til å anvende Janteloven mot oss selv, og selvironien er det uttrykksmiddel hvorved vi gir tilkjenne overfor våre medmennesker at vi gjør vår plikt:

— Du skal ikke tro at du er noe. Vær ydmyk. Ta aldri deg

selv alvorlig. Le av deg selv. Latterliggjør deg selv. Får du ikke til, sier du? Du har nok ikke sans for humor stakkar. Derfor trenger du å le, le, le av deg selv.

Selvironien er hellig som bare et levende moralbud kan være det.

Egentlig er den et våpen, — et psykologisk våpen. Et våpens funksjon er tosidig: Å beskytte og å skade. Et våpen er noe den trenger, som føler et behov for å beskytte seg selv eller skade andre. Om ironien i sin alminnelighet skal kulturhistoriske kjendiser som Freud og Voltaire ha sagt at «Ironien er den laveste form for humor» og «Ironien er den svakes våpen». Humoren uttrykker glede, ironien skadefryd. Ironien forutsetter usikkerhet, frykt eller en følelse av at noen vil en vondt. Selvironien er en avart av ironien, men er en mer raffinert og derfor mer destruktiv ytringsform.

Som våpen ble selvironien utviklet av middelalderens hoffnarrer. For dem var den et middel til å få sagt sannheten i et samfunn hvor frykt og vilkårlighet rådet, og hvor den som våget å oppløfte sin munn, risikerte å bli brent levende. Narrene ble tålt fordi de latterliggjorde seg selv, de skulle ikke tas alvorlig. Dette var deres beskyttelse, som satte dem i stand til å fortelle selv de mektigste i samfunnet noen sannhetsord, uten å frykte for gjengjeldelse. Selvydmykelse var den pris de måtte betale for sin frimodig-

het.

Samfunnet har forandret seg siden den gang. For narren i middelalderen kunne selvironien være en dyd av nødvendighet. Idag er den hverken nødvendighet eller dyd, men fremdeles er den et våpen. Den er et våpen utad, mot faktisk eller innbilt kritikk fra andre. Samtidig er den et våpen innad, mot ens egen skyldfølelse. Andres kritikk og egen skyldfølelse, dette er de fryktinnjagende fiender, som er så formidable at man ikke våger å se dem i øynene og ta dem for hva de er. Derfor må man lure dem, ta brodden fra dem ved å komme dem i forkjøpet. Man søker tilflukt i selvironien.

Man håner seg selv som et vern mot andres hån, uten hensyn til om den er innbilt eller virkelig, berettiget eller uberettiget. Man tar sin skyldfølelse forfengelig for å dulme den, for å slippe å spørre seg selv om den er fortjent eller ufortjent. Man harsellerer med det som er for verdifullt til å ofres for en fleip; man lar humoren bli et redskap for frykten og dreper dermed gleden i den.

Det er derfor ikke å undres over at nordmenn er blitt kjent som et folk uten evne til å glede seg. Ja, det kan faktisk virke som om menneskene her i landet er redde for å oppleve virkelig glede, redde for å oppleve den fine, uskyldige stemningen som de føler seg forpliktet til å ødelegge ved

kynisk selvironi. Å le på åpen gate er upassende. På trikker og busser sitter Ola Nordmann på rekke og rad med ansiktet lagt i de foreskrevne uglade folder; ikke skal vel han blottstille seg! Legen og forfatteren Trygve Braatøy sa en gang disse bevingede ord: «Nordmenn er sure til langt inn i fylla!»

Stor er Olas forbauselse når han i samvær med utlendinger oppdager at hans tilkjempede, krampaktige selvironi er spilt møye. Man opplevde et ganske pussig eksempel på dette en gang da Fjernsynet hadde et samtaleprogram hvor en gruppe utlendinger fikk luften sine meninger om forhold her til lands. blant annet fikk de kommentere noen sekvenser som ble vist fra skuespillet «Georg, sit du godt?» Her fikk man se en nordmann som bedrev en nesegrus sminking for en person som skulle forestille en neger og som muligens derfor utstøtte uforståelige lyder («Blupp! Blubbe!») De utenlandske programdeltagerne syntes det var en riktig usmakelig og plump forestilling, og der oppstod en høyst pinlig stemning. For hensikten, ble det opplyst, hadde jo ikke vært å latterliggjøre farvede utlendinger, men å vise et utsøkt eksempel på subtil norsk selvironi!

Bevare meg vel for en bunnfalsk og livsfiendtlig sans for humor vi har lagt oss til her i landet! Og nåde den som ønsker å komme hykleriet til livs! Forsøk å

avsløre selvironiens sanne vesen, og du risikerer å bli stemplet som en intolerant grinebiter som tar deg selv altfor alvorlig, og som kunne trenge å bli kraftig dukket. Men burde vi ikke (om ikke annet så i toleransens navn) ha råd til å unne våre medmennesker å ta seg selv alvorlig?

Det var befriende å lese hva en kjent barnetimetante, spilloppmaker og gledes-spreder en gang repliserte til en ukebladsjournalists formodning om at hun som var så morsom, kunne vel ikke ta seg selv høytidelig? Tvertimot, lød damens svar, jeg *tar* meg selv høytidelig.

Det samme gjør, i større eller mindre grad, de fleste av oss, enten vi vil innrømme det eller ikke. Hvorfor skulle vi ellers fylle noe som helst av vår tilværelse med meningsfylte og formålsrettede gjøremål, hvis vi ikke huset en følelse av at vi som individer har en viss betydning, iallfall for oss selv? Så la oss da også godta at vi som mennesker har et behov for å ta oss selv alvorlig. La oss godta at dette ikke er noe å skamme seg over. La oss slutte med å misbruke humoren i skammens og selvødeleggelsens tjeneste. La oss unne oss selv og våre medmennesker å være, i ordets beste og gladeste mening, *frimodige*.